

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
РЕСПУБЛІКАНСЬКИЙ МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ
БАЗОВИХ ЗАКЛАДІВ МИСТЕЦТВА І КУЛЬТУРИ

**ІНСТРУМЕНТОЗНАВСТВО ТА
ЧИТАННЯ ПАРТИТУР**

Програма для музичних училищ із спеціальності
№ 5.02040801 "Теорія музики"

КИЇВ - 1995

Укладач:

І.В.ХАЩИНА, викладач Харківського музичного училища ім. Б.М.Лятошинського

Рецензенти:

Л.Б.РЕШЕТНІКОВ, і.о.доцента кафедри композиції та інструментовки Харківського інституту мистецтв ім. І.П.Котляревського, кандидат мистецтвознавства

О.М.ДМИТРІЄВА, голова циклової комісії теорії музики Дрогобицького музичного училища

Відповідальний за випуск

С.П.ШИНКАРЕНКО

Редактор

О.Г.ПІДСУХА

Всього: 31 година
Самостійна робота 28 годин
Практичні заняття - 32 години
Індивідуальні заняття - 21 година

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Предмет "Інструментознавство та читання партитур" у музичних училищах із спеціальності N 0507 "Теорія музики" є складовою частиною професійної підготовки студентів. Даний предмет передбачає вивчення інструментів симфонічного оркестру, оркестру українських народних інструментів, придбання навичок читання партитур.

Завдання предмета:

- засвоєння студентами знань про сучасний симфонічний оркестр, оркестр українських народних інструментів;

- ознайомлення із звучанням окремих оркестрових груп, інструментів та оркестрів у цілому;

- опанування навичками аналізу нескладних партитур симфонічного оркестру та оркестру українських народних інструментів;

- ознайомлення з кращими зразками української та світової оркестрової музики;

- отримання елементарних знань з основ оркестровки;

- опанування навичками читання партитур.

На заняттях з курсу "Інструментознавство" студенти отримують уявлення про будову оркестрової тканини, склад оркестрів, вивчають особливості інструментів оркестрів, їх ансамблеві властивості, аналізують партитури. Весь теоретичний матеріал повинен ґрунтуватися на прикладах із партитур творів світової та української музики.

На індивідуальних заняттях з курсу "Читання партитур" студент повинен ознайомитися не менш ніж із 12-15 партитурами творів митців різних часів.

Завданням цього курсу є набуття навичок виконання студентом партитур на фортепіано:

- партій окремих інструментів або інструментальних груп;
- квартетної музики;
- творів, написаних для малого або змішаного складу музичних інструментів;
- творів для різних ансамблів народних інструментів;
- творів, написаних для оркестру українських народних інструментів.

Всі завдання повинні виконуватися після ретельного аналізу партитури музичного твору.

КОНТРОЛЬ ТА ОБЛІК УСПІШНОСТІ

З метою визначення повноти та тривкості знань студентів, їх вміння використовувати свої знання на практиці, по закінченні курсу проводиться контрольний урок.

На контрольному уроці студент повинен:

- відповісти на теоретичні питання з предмета;
- зробити загальний аналіз оркестрового фрагмента;
- прочитати уривок нескладної партитури

ПРИБЛИЗНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ГРУПОВИХ ЗАНЯТЬ КУРСУ

№ п/п	Найменування тем	Кількість годин
1	Загальна характеристика оркестру, партитури акустики музичних інструментів, вокальних голосів	2
2	Загальна характеристика оркестрової ткацтва	4
3	Струнні смичкові інструменти	6

4	Дерев'яні духові інструменти.	4
5	Мідні духові інструменти.	6
6	Ударні інструменти.	2
7	Струнні шипкові інструменти. Орган. Додаткові інструменти оркестру.	1
8	Українські народні інструменти.	2
9	Малий симфонічний оркестр.	1
10	Великий симфонічний оркестр.	1
11	Основні історичні етапи розвитку симфонічного оркестру.	1
12	Оркестр українських народних інструментів.	1
	Контрольний урок.	1
	Обсяг курсу	32

ЗМІСТ КУРСУ

Тема 1. Загальна характеристика оркестру, партитури, акустики музичних інструментів, вокальних голосів

Оркестри: камерний, струнний, духовий, джаз-оркестр, оркестр народних інструментів.

Симфонічний оркестр /малий, великий, оперний/, його склад і розміщення на естраді.

Форма запису партитури, порядок розташування в ній партій. Ключі, які зустрічаються в партитурах. Транспонуючі інструменти, їх нотація.

Вібрафони, збуджувачі звуку та його резонатори в музичних інструментах. Висота, тембр та динаміка музичних звуків. Поняття про теситуру.

Основні характерні різновиди вокального голосу. Вокальні колективи.

Тема 2. Загальна характеристика оркестрової тканини.

Деякі особливості оркестрового викладу: дублювання, передачі, чергування тембрів, переплетіння голосів. Класична структура оркестрової тканини /головна/ведуча/ мелодія, басовий голос, контрапункти, додаткові мелодико-ритмічні та фігураційні "малюнки" /голоси/, органні пункти, оркестрові педалі, фони, лінія ударних інструментів/.

Основні типи структури оркестрової тканини: одноголосна тканина, мелодія з найпростішим видом супроводу, різні види поліфонічної тканини, тканини з відокремленою оркестровою педалью, з лінією інструментів ударної групи, з дублюванням, передачами, тембровими чергуваннями, переплетіння голосів.

Загальне уявлення про процес розвитку оркестрової тканини у симфонічних творах, що відбувається завдяки певним засобам оркестрової виразності. Такими є, зокрема, тимчасове включення, виключення та переключення інструментальних голосів, оркестрове крещендо та дімінуендо за допомогою накладення та зняття тембрів /кolorистичне та динамічне/.

Тема 3. Струнні смичкові інструменти.

Основні етапи історії розвитку струнних смичкових інструментів. Звуковий об'єм, склад та загальна характеристика групи струнних смичкових інструментів. Аarco - як основний спосіб звуковидобування.

Індивідуальна характеристика смичкових інструментів /скрипка, альт, віолончель, контрабас/. Зовнішній вигляд, найголовніші складові частини інструментів, їх призначення. Стрій, звуковий об'єм, теситура, регістри. Загальна характеристика звучності у різних регістрах. Художні та технічні можливості.

Основні штрихові /оркестрові/ позначення: *tire, pousse, detache, legato, staccato, spiccato, saltando, martele, tremolo, a punta d'arco, dutalon.*

Позначення для одержання звуків особливого тембру: *pizzicato, collegno, con sordino, sul tasto, sul ponticello, sul G, sul A* та ін.

Флажолетові звуки, що виконуються оркестром: натуральні /октавні, квінтові, квартові, терцієві/ та штучні /квартові, квінтові/.

Динамічні можливості смичкових інструментів. Кількість виконавців у різноманітних у різноманітних складах, *divisi*, які зустрічаються у партіях смичкових інструментів. Нотація партій смичкових інструментів в партитурі, нове в нотографії.

Виконання смичкових інструментів в оркестрі.

Смичкова група як самостійний струнний оркестр.

Тема 4. Дерев'яні духові інструменти.

Історична інформація. Склад, звуковий об'єм і загальна характеристика групи дерев'яних духових інструментів.

Індивідуальна характеристика інструментів:

- флейти /велика флейта, мала флейта, альтова флейта/;

- гобой та англійський ріжок;

- кларнети /сопранові кларнети *in B, in A*, бас кларнет *in B*, малі кларнети *in Es, in D*/;

- саксофони /сопраніно *in Es*, сопрано *in B*, альт *in Es*, тенор *in B*, баритон *in Es*, бас *in B*, контрабас *in B*/;

- фагот і контрфагот.

Зовнішній вигляд та основні складові частини інструментів, їх призначення, способи звуковидобування.

теситура та звуковий об'єм, реєстри, характеристики звучності у різних реєстрах. Художні та технічні можливості.

Штрихові позначення і позначки, пов'язані з видобуванням звуків особливого тембру. Динамічні можливості кожного з інструментів. Кількість виконавців у парному, потрійному чи четвертому складах. Нотація партій дерев'яних духових інструментів у партитурі, нове в нотографії.

Використання дерев'яних духових інструментів в оркестрі.

Дерев'яні духові інструменти як самостійна група в оркестрі.

Тема 5. Мідні духові інструменти.

Історична інформація. Звуковий об'єм, склад, загальна характеристика групи мідних духових інструментів.

Індивідуальна характеристика інструментів: сучасні валторни in F, труби in B, in F - alto, корнети, саксофони, тромбони, туба. Зовнішній вигляд та найголовніші складові частини інструментів, їх призначення. Способи звуковидобування, теситура та звуковий об'єм з розподілом на реєстри, характеристика звучності у різних реєстрах. Художні та технічні можливості.

Штрихові позначки та позначки, пов'язані з видобуванням звуків особливого тембру. Динамічні можливості кожного інструмента. Кількість виконавців у різних складах оркестру. Нотація партій мідних духових інструментів у партитурі, нове в нотографії.

Використання окремих мідних духових інструментів в оркестрі.

Мідні духові інструменти як самостійна група в оркестрі.

Тема 6. Ударні інструменти.

Інформація про історію розвитку ударних інструментів. Склад та загальна характеристика групи ударних інструментів. Інструменти без визначеної висоти звуку.

- мембранофони /великий барабан, малі різновисотні барабани, тамбурин, бубон, там-тами різновисотні, бонги різновисотні/;

- ідіофони металеві /тарілки подвійні, тарілка підвісна, педальна тарілка, там-там, трикутник, гонги різновисотні, кроталії/;

- ідіофони дерев'яні /кастаньети, тріскачки /різні/, коробочка /вурблок/, клавес, бич, темпле-блок/.

Інструменти з визначеної висотою звуку:

- мембранофони /літаври/;

- ідіофони металеві /дзвони натуральні, дзвони трубчаті /тубафон/, дзвіночки, вібрафон/;

- ідіофони дерев'яні /ксилофон, марімба/.

Зовнішній вигляд та основні частини інструментів. Способи звуковидобування, звуковий об'єм та теситура, характеристика звучності, технічні та динамічні можливості, функція в оркестрі.

Використання ударних інструментів в оркестрі, нотація партій ударних інструментів у партитурі, нове в нотографії. Кількість виконавців у різних складах оркестрів.

Тема 7. Струнні щипкові інструменти. Орган.

Додаткові інструменти оркестру.

Індивідуальна характеристика інструментів: арфа, клавесин, челеста, фортепіано, орган.

Історична інформація про ці інструменти. Зовнішній вигляд, найголовніші частини інструментів та їх призначення.

Способи звуковидобування, теситура, звуковий об'єм, характеристика звучності, художні та технічні особливості, динамічні можливості, використання в оркестрі. Нотація партій в партитурі, нове в нотографії. Кількість виконавців у різних складах оркестру.

Електро-музичні інструменти, їх використання у сучасному симфонічному оркестрі.

Тема 8. Українські народні інструменти.

Історична інформація про українські народні інструменти.

Склад та загальна характеристика інструментів.

Індивідуальна характеристика інструментів:

- духові: сопілки /п'ікколо, прима, альт, баритон/, сурми /альт, бас/, козацька труба, трембіта, ріг, ріжок, коза /дуда/, дримба, денцівка, жоломіга /дводенцівка/, свиріль /кувиці/;

- струнні: скрипка, ліра /сопрано, тенор/, бугай /бербениця/, козобас;

- струнні щипкові: бандура /прима, альт, бас, контрабас/, кобзи /прима, альт, тенор, бас/;

- струнно-ударні: шимбали /концертні, прима, альт, бас/, їх різновиди.

Зовнішній вигляд, основні частини інструментів та їх призначення, способи звуковидобування, звуковий об'єм, характеристика звучності, художні, динамічні та технічні можливості.

Використання в оркестрі, нотація в партитурі, нове в нотографії. Кількість виконавців у різних складах оркестрів.

Тема 9. Малий симфонічний оркестр.

Склад та загальна характеристика. Партитура малого симфонічного оркестру. Групи та окремі інструменти, їх співвідношення. Твори, написані для малого симфонічного оркестру.

Тема 10. Великий симфонічний оркестр.

Склад та загальна характеристика. Партитура великого симфонічного оркестру парного, потрійного та четверного складів. Групи та окремі інструменти, їх співвідношення. Твори, написані для великого симфонічного оркестру.

Тема 11. Основні історичні етапи розвитку симфонічного оркестру.

Склад оркестру І.С.Баха, віденських класиків, композиторів XIX-XX століть, Симфонічне диригування, головні періоди його еволюції, видатні диригенти минулого та сучасності

Тема 12. Оркестр українських народних інструментів.

Історична інформація про оркестр українських народних інструментів.

Інструментальний склад оркестрів змішаного типу /малого, середнього, великого/ і розміщення їх на естраді. Партитура, принцип розташування в ній партій. Групи та окремі інструменти в оркестрі, їх співвідношення. Твори, написані для оркестру українських народних інструментів. Видатні диригенти.

Рекомендована література /основна/

- Андреева О. Ударні інструменти сучасного симфонічного оркестру. К.: Музична Україна, 1985
Барсова І Книга про оркестр. К.: Музична Україна, 1981
Зраковський Н. Общий курс инструментоведения. М.: Музыка, 1976
Іванов П. Оркестр українських народних інструментів. К.: Музична Україна, 1981
Пистон У. Оркестровка. М.: Музыка, 1990
Чулаки М. Инструменты симфонического оркестра. М.: Государственное музыкальное издательство, 1983

/додаткова/

Агафонников Н. Симфоническая партитура. М.: 1981

- Берлиоз Г. Большой трактат об инструментровке. М.; 1972
 Благодатов И. История симфонического оркестра. М.-Л.; 1969
 Венрик А. Очерки по вопросам оркестровых стилей. М.; 1978
 Вольф О. Хрестоматия по чтению партитур. Л.; 1976
 Гинзбург В. Дирижерское исполнительство. М.; 1975
 Гуменюк А. Українські народні інструменти. К.; 1967
 Дмитриев Г. Ударные инструменты: трактовка и современное состояние. М.; 1973
 Дудка В. Основы нотной графіки. К.; 1985
 Завадинський Д. Курс чтения симфонических партитур. К.; 1983
 Карс А. История оркестровки. М.; 1990
 Клебанов В. Искусство инструментровки. К.; 1972
 Раков Н. Практический курс инструментровки. М.; 1985
 Римский-Корсаков Н., Финкельштейн И., Крунтяева Т. Звучащий Учебник по инструментоведению. /комплект из трех пластинок/.
 Сидельников Л. Симфоническое исполнительство. М.; 1991
 Фортунатов Ю., Барсова И. Практическое руководство по чтению симфонических партитур. Вып. I. М.; 1966
 Шпитальный П. Чтение симфонических партитур. Хрестоматия. Вып. I. М.; 1970

Список рекомендованої літератури для читання партитур

- Бетховен Л. Квартети, ор. 59
 Бетховен Л. Симфонії NN 1, 2 /ч.ч. II, III/
 Бібік В. Сім мініатюр для струнних, N1
 Губаренко В. Камерна симфонія для двох скрипок та камерного оркестру /Заключний розділ/
 Гайдн Й. 12 Лондонських симфоній, N104, ч. I
 Гріг Е. Концерт для фортепіано з оркестром ор. 16, ля мінор, ч. II
 Клебанов Д. Квартет N5, ч. I
 Колодуб Ж. Гуцульські картини
 Лятопінський Б. Квартет N1, ч. II
 Людкевич С. Прикарпатська симфонія, ч. I

- Моцарт В. Квартет для кларнету, двох скрипок, альту та віолончелі, ч. I
 Моцарт В. Симфонії: До мажор K 425, ля мажор K 201, ч.ч. I, II, Мі-бемоль мажор ч.ч. I, II
 Онеттер А. Друга симфонія, ч. I
 Прокоф'єв С. Індке качена, ор. 18 /Фрагменти/
 Ревуцький Л. Друга симфонія, ч. II
 Римський-Корсаков М. Шехерезада, ч. III
 Скорик М. Гуцульський триптих /Фрагменти/
 Статкович Е. Sinfonia Litica N4 для 16 струнних інструментів /Заключний розділ/
 Чайковський П. Вступ до опери "Євгеній Онегін"
 Шуберт Ф. Квартет ор. 29 N1, ч. III
 Шуберт Ф. Симфонія N5, Сі-бемоль мажор, ч. II
 Шопен Ф. Концерт для фортепіано з оркестром ор. II мі мінор
 Штогаренко А. Україна моя /Фрагменти/